

УДК 336.146

Морщ Я.І.
аспірант,

Класичний приватний університет

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТІВ

У статті розглянуто та проаналізовано динаміку та структуру надходжень до зведеного та місцевих бюджетів держави. Зазначено продовження тенденції до збільшення податкових надходжень як основного джерела наповнення бюджету. Акцентовано увагу, що в рамках реалізації процесу децентралізації розширено джерела доходів бюджету споживання за рахунок їх вилучення з статей доходів бюджету розвитку. Простежено, що надходження податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб та податок на додану вартість протягом 2014 р. характеризувалися динамікою до зменшення. Проміжні дані 2015 р. не надають можливості зробити висновок щодо зниження підприємницької активності, однак мотивують до перегляду бюджетної політики та податкової як інструментів стимулювання економічного розвитку. Зроблено висновок, що децентралізація фінансових ресурсів за наявних підходів до формування джерел фінансування та стимулювання економічного розвитку держави, нівелює саму можливість реформування існуючої системи.

Ключові слова: фіскальна політика, бюджет, децентралізація, місцеві фінанси.

Морщ Я.И. АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ДОХОДОВ БЮДЖЕТОВ

В статье рассмотрены и проанализированы динамика и структура поступлений в сводный и местных бюджетов государства. Отмечено продолжение тенденции к увеличению налоговых поступлений как основного источника наполнения бюджета. Акцентируется внимание, что в рамках реализации процесса децентрализации расширены источники доходов бюджета потребления за счет их изъятия из статей доходов бюджета развития. Прослежено, что поступления по налогу на предприятиях, налога на доходы физических лиц и налог на добавленную стоимость в течение 2014 г. характеризовались динамикой к уменьшению. Промежуточные данные 2015 г. не придают возможности сделать вывод о снижении предпринимательской активности, однако мотивируют к пересмотру бюджетной политики и налоговой как инструментов стимулирования экономического развития. Сделан вывод, что децентрализация финансовых ресурсов при существующих подходах к формированию источников финансирования и стимулирования экономического развития государства, нивелирует саму возможность реформирования существующей системы.

Ключевые слова: фискальная политика, бюджет, децентрализация, местные финансы.

Morshch Ya.I. ANALYSIS OF THE MODERN STATUS OF BUDGETS INCOME FORMATION

The article examined and analyzed the dynamics and structure of revenues to the consolidated and local budgets of the state. It was noted that the tendency towards the increase of tax revenues as the main source of budget filling continues. It was emphasized that within the implementation of decentralization process the sources of revenues of consumption budget had been expanded owing to their exclusion from the income items of development budget. It was observed that the revenues from corporate tax, personal income tax, and value-added tax during 2014 had been characterized by a decreasing dynamics. The interim data of 2015 does not allow for the conclusion about the decline in entrepreneurial activity, but motivates to revise of fiscal and tax policy as tools for economic development stimulation. It is concluded that the decentralization of financial resources in the context of existing approaches to the formation of financing sources and stimulation of the state economic development reduces the very possibility of reforming the existing system.

Keywords: fiscal policy, budget, decentralization, local finances.

Постановка проблеми. Виходячи з основних функцій фіскальної політики до яких відносять перерозподіл національного доходу, вплив на стан господарської кон'юнктури, нагромадження необхідних ресурсів для фінансування соціальних програм, бюджетна складова фіскальної політики держави відіграє важливу роль у фінансовому стимулюванні економічного розвитку держави. І саме визначення основних джерел формування доходів країни є однією з відправних точок створення, впровадження та корегування фіскальної політики України. Формування та реалізація децентралізації влади надають можливість переформування існуючої політики у контексті децентралізації фінансових ресурсів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглядаючи взаємозв'язок фіскальної політики та бюджетної, І. Скоропад та О. Гарасимчук та теоретичні засади пояснення сутності даної політики, розглядає формування дохідної частини бюджету як мірило ефективності її функціонування з точки зору забезпечення сталого розвитку економічної системи. Всебічний та ґрунтовний розгляд формування бюджетної політики висвітлено у роботах Ю. Пасічника. Здійснено аналіз практичних фінансових реформ з урахуванням розвитку бюджетної політики в Україні та розкрито сутність міжбюджетних відносин в Україні в умовах податкового рефор-

мування Л. Лисяк. Системний аналіз формування бюджетної політики розроблено І. Луніною. Проблема розбудови бюджетної політика в трансформаційній економіці відображено в роботах В. Лагутина. Питання бюджетної політики висвітлено також у роботах провідних українських науковців як В. Андрущенко, В. Гейця, С. Юрія, Д. Твердохлібової, Т. Лебеди, Т. Богдан тощо.

Однак, не зважаючи на ґрунтовні наукові напрацювання у сфері формування, реалізації та корегування бюджетної політики, це не створило умов для її успішної практичної реалізації. Це і створює основу для подальшого приділення уваги реалізації бюджетній політиці України у контексті децентралізації фінансових ресурсів.

Постановка завдання. Метою роботи є розгляд та аналіз динаміки джерел формування доходів зведеного та місцевого бюджетів України як індикатора стимулювання економічного розвитку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 2. Бюджетного кодексу України, бюджет являє собою «план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду» [2].

Формування статей доходів консолідованого, державного та місцевого бюджету представляють собою фактичну ілюстрацію державного вектору розвитку економічної системи. Враховуючи, що фінансові ресурси держави представляють собою систему суспільних відносин, що виникають у результаті формування, розподілу та використання централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання державою своїх функцій, дисбаланс будь-якого рівня створює суттєвий вплив на ефективну їх реалізацію. Погіршення соціально-економічного розвитку країни на тлі протікання внутрішніх конфліктів стимулювало уряд країни до реформування в тому числі і фінансової системи країни. Головним акцентом стало зміцнення акценту з централізаційних процесів на децентралізацію та розвиток органів місцевого самоврядування. І вже 01.04.2014 р. Кабінетом Міністрів України ухвалено Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні «з метою підвищення ефективності управління суспільним розвитком на відповідній території» [8].

У 2015 р. було сформовано та прийнято Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», головною метою якої було проголошено: «впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі» [7]. Як зазначено у тексті Стратегії, до виконання та реалізації подано 62 реформи та програм розвитку за 4-ма векторами руху. Особливу увагу, в рамках обраної сфери дослідження, привертає вектор розвитку, що із 26 напрямів реформування 14 справляє суттєвий вплив на формування фіскальної політики. Сфери реформування охоплюють різновекторні напрями розвитку економічної політики. Здійснення переформатування кожної з них справляють суттєвий вплив на податкову (кількість податків, база оподаткування, розмір податкових ставок), бюджетну (варіювання обсягу доходів, особливо податкових, та формування статей видатків згідно цілей та задач Стратегії) та соціальну політику (основною метою якої є нівелювання негативних наслідків проведення державної політики та забезпечення соціального захисту населення), а відтак – фіскальну. Анонсовані зміни повинні мати практичне відображення у реалізації і бюджетної політики формування доходів.

З метою визначення реального впливу децентралізаційних процесів на бюджетну політику розглянуто та проаналізовано динаміку та структуру доходів Зведеного бюджету України та місцевих бюджетів.

Виходячи зі статистичних даних широкого доступу, що представлені у табл. 2.1, з 2007–2014 рр. спостерігається висхідна динаміка обсягів фактичних надходжень доходів Зведеного бюджету

України. Протягом 2007–2008 рр. наявне поступове збільшення надходжень, однак за результатами 2008–2009 рр. до бюджету надійшло на 24926 млн. грн. менше попереднього періоду.

Повторення подібного мало місце лише у 2013 р., коли було отримано доходів на 2736,58 млн. грн. менше відносно 2012 р. Основним джерелом збільшення надходжень до зведеного бюджету України залишається податкові надходження, відносний показник структури яких варіювався від 69,01% у 2004 р. до 83,98% за результатами 2011 р. В той же час, питома вага неподаткових надходжень характеризувалася найбільшим значенням у 2004 р. і становила 26,85%, і найменшим у 2011 р. з величиною 15,06%.

Основними статтями формування податкових надходжень протягом 2007–2014 рр. були відрахування з: податку з доходів фізичних осіб (далі – ПДФО), податку на прибуток підприємств (далі – ППП) та податку на додану вартість (далі – ПДВ). Обсяг ПДФО у доходах консолідованого бюджету країни протягом 2007–2014 рр. характеризувався висхідною динамікою. Лише за результатами 2009 р. отримані кошти у сумі 44,49 млрд. грн. відносно попереднього року були меншими на 14,81 млрд. грн. Проте наступного, 2010 р., отримано на 5,13 млрд. грн. більше відносно 2008 р. і становила 51,03 млрд. грн. [4]. У 2011 р. відраховано 60,22 млрд. грн. до бюджету, протягом 2012 р. надійшло 68,09 млрд. грн. Два наступні роки відзначилися сповільненням зростання. Так, 2013 р. охарактеризувався незначним приростом надходжень – на 4,06 млрд. грн. що фактично – 72,15 млрд. грн., а у 2014 р. перераховано до бюджету 75,2 млрд. грн. або приростом на 3,05 млрд. грн. відносно попереднього року. Відрахування з ППП протягом 2004–2008 рр. мали сталу динаміку до збільшення. Проте, починаючи з 2008 р. спостерігалось динамічні коливання. Зокрема, 2010 р. обсяг податку становив 40,36 млрд. грн., у 2011 р. та 2012 р. – 55,1 млрд. грн. та 55,79 млрд. грн. відповідно, то 2013 р. показник склав 54,99 млрд. грн., 2014 р. – 40,2 млрд. грн. Грошові кошти з адміністрування ПДВ збільшувалися протягом 2004–2008 рр.: зросли з 16,73 млрд. грн. у 2004 р. до 92,08 млрд. грн. у 2008 р. У період 2009 р., 2010 р. показники дещо знизилися та становили відповідно 84,6 млрд. грн. та 86,32 млрд. грн. Однак вже 2011 р. до консолідованого бюджету надійшло 130,09 млрд. грн. за рахунок збільшення ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) на 22,54 млрд. грн. та відрахувань із ввезених на територію України товарів – на 22,64 млрд. грн. У подальшому динаміка надходжень була наступною: у 2012 р. показник становив 138,83 млрд. грн., 2013 р. – 128,87 млрд. грн. (кошти із ввезених на територію України товарів надійшли у

Таблиця 1

Обсяг фактичних надходжень доходів до Зведеного бюджету України протягом 2007–2014 рр.

Рік	податкові надходження		неподаткові надходження		доходи від операцій з капіталом		надходження з інших джерел		Всього доходів:	
	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%	млн. грн	%
2007	161264,18	73,32	48553,24	22,08	6373,39	2,90	3745,71	1,7	219936,52	100
2008	227164,84	76,26	60543,59	20,32	6702,38	2,25	3482,19	1,17	297893,0	100
2009	208073,21	76,23	58435,84	21,41	3653,13	1,34	2804,82	1,03	272967,0	100
2010	234447,75	74,54	73836,96	23,48	3143,23	1,00	3078,31	0,98	314506,25	100
2011	334691,9	83,98	60003,65	15,06	2347,53	0,59	1510,49	0,38	398553,58	100
2012	360567,2	80,93	80923,32	18,16	2985,76	0,67	1048,97	0,24	445525,27	100
2013	353968,1	79,94	84981,0	19,19	1637,0	0,37	2202,6	0,5	442788,7	100
2014	367511,9	80,58	80612,8	17,68	2015,8	0,44	5926,8	1,3	456067,3	100

Джерело: розраховано на основі [4; 5]

розмірі 96,54 млрд. грн., що на 5,06 млрд. грн. менше попереднього року), у 2014 р. надійшло 139,02 млрд. грн. Також, починаючи з 2010 р. збільшився обсяг податків від зборів за спеціальне використання природних ресурсів. У 2011 р. акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів стягнуто у сумі 7,8 млрд. грн., що на 31,49% перевищив план.

Основними статтями формування неподаткових надходжень протягом 2007–2014 рр. були:

- доходи від власності та підприємницької діяльності, а саме:

- грошові кошти, що отримано як частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету;

- надходження від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами Національного банку України. У 2011 р. перераховано 23,6 млрд. грн., за результатами 2013 р. надійшло 28,31 млрд. грн., що на 22,72% більше від запланованих;

- кошти отримані від адміністративних штрафів та інші санкцій, надходження від адміністративних зборів та платежів, доходи від некомерційної господарської діяльності;

- власні надходження бюджетних установ. У 2013 р. фактично виконано на розмірі 37,9 млрд. грн., що на 1,29 млрд. грн. планованої величини з урахуванням внесених змін;

- інші неподаткові надходження, а саме: кошти від реалізації конфіскованого майна, національної та іноземної валюти.

Основними статтями формування доходів від операцій з капіталом протягом 2007–2014 рр. згідно статистичних даних були:

- надходження від продажу основного капіталу, а саме:

- кошти, отримані від реалізації скарбів, що є пам'яткою історії та культури, а також майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування. Так, у 2009 р. було отримано 5,9 млн. грн. проти запланованих 500 тис. грн. від реалізації культурних цінностей, 2010 р. – на суму 15,37 млн. грн., 2011 р. реалізовано у обсязі 37,9 млн. грн. та 27,3 млн. грн. відповідно. У 2012 р. отримано коштів у розмірі 32,64 млн. грн. за реалізацію скарбів, що є пам'яткою історії та 47,16 млн. грн. з майна, одержаного державою в порядку спадкування. Протягом 2013 р., 2014 р. тенденція реалізації залишалася незмінною.

- реалізації безхазяйного майна, знахідок, спадкового майна, майна, одержаного територіальною громадою в порядку спадкування чи дарування, а також валютні цінності і грошові кошти, власники яких невідомі. У 2009 р. до консолідованого бюджету було перераховано 20,67 млн. грн. за цією статтею, 2011 р. – 10,6 млн. грн. Протягом 2013 р., 2014 р. тенденція реалізації залишалася незмінною.

- надходження від реалізації державних запасів товарів, а саме:

- надходження від реалізації розброньованих матеріальних цінностей мобілізаційного резерву. За результатами 2009 р. надійшло грошових коштів у розмірі 15,46 млн. грн., що на 8,1% перевищило плановий показник. У 2013 р. отримано коштів у розмірі 754,27 млн. грн. при плановій величині 1,71 млрд. грн.;

- надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву. У 2010 р. надійшло 407,12 млн. грн. до зведеного бюджету України;

- надходження від реалізації надлишкової космічної техніки військового та подвійного призначення у обсязі 573,2 тис. грн. за результатами 2014 р.;

- надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, нерухомого військового майна Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних органів та інших державних органів у 2014 р. здійснено в об'ємі 55,82 млн. грн.

Формування дохідної частини консолідованого бюджету України протягом 2007–2014 рр. спиралися на кошти, що отримувалися від урядів зарубіжних країн та міжнародних організацій. Відносний показник структури 2004 р. становив 0,5%, у 2005 р. та 2006 р. по 0,1%. У 2007 р., 2008 р., 2012 р. – 0,05%, 2009 р. – 0,24%. Найбільший обсяг спостерігався 2014 р. – 1,18% і становив 5,38 млрд. грн. У 2010 р. характеризувалися недоотриманням фінансових надходжень в рамках програм допомоги Європейського Союзу. Фактично було надано 125,47 млн. грн.

Формування статей та обсягів доходів консолідованого бюджету України пов'язано також з їх плануванням. Протягом 2007 р., 2011 р. відносний показник виконання плану становив 101,08% та 100,62% відповідно, при цьому дублюючи відносний показник виконання плану податкових і неподаткових надходжень у аналогічному періоді. В інші періоди виконання дохідної частини бюджету характеризувалася недовиконанням. Планові та фактичні обсяги податкових надходжень протягом 2007 р., 2008 р., 2010 р., 2011 р., 2013 р. практично збігалися. У 2012 р. та 2013 р. очікувалося збільшення відрахувань, однак фактично отримані кошти були менше планованих. З 2012 р. величина планованих податкових надходжень у структурі доходів консолідованого бюджету характеризується динамікою до зменшення.

На тлі падіння фактичних податкових надходжень відносно планових, формування неподаткових надходжень, зокрема, з реалізації скарбів, що є пам'яткою історії та культури, а також майна, одержаного державою в порядку спадкування чи дарування та доходів від капіталу шляхом реалізації державних запасів товарів, пошук нового шляху бюджетної політики стає зрозумілим.

Плановано, що у результаті бюджетної та податкової децентралізації у 2015 р. відбудеться зростання фінансового ресурсу місцевих бюджетів у розмірі більш ніж 30 млрд. грн. Згідно здійснених поправок до Бюджетного кодексу України в рамках реформування міжбюджетних відносин (реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин, реформа фінансового сектору) передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду та розширення статей доходів загального фонду місцевих бюджетів при паралельному скороченні доходів спеціального фонду [2]. Основною метою нововведення стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення доходної бази. З державного бюджету до місцевих передано 10 % ППП приватного сектору економіки, що за попередніми розрахунками на 2015 р. надасть 3,1 млрд. грн. додаткових коштів, на місцях залишаться доходи від надання адміністративних послуг та державного мита. До доходів загального фонду місцевих бюджетів передано відрахування зі сплати екологічного податку, окрім радіоактивних відходів, при одночасному збільшенні нормативи зарахування до 80% (до 2015 р. обсяг діючої норми становила 35%).

В рамках децентралізації фінансових ресурсів

відбувся перерозподіл обсягу ПДФО. Так, до 2015 р. до обласних бюджетів надходило 25% грошових коштів, бюджети міст обласного значення отримували 75%, а села та селищні ради залишалися без відрахувань – 0%. За бюджетної децентралізації, починаючи з 2015 р. до обласного бюджету відраховується 15% отриманих коштів, до м. Києва – 40%, бюджети міст обласного значення отримують 60% податку, а державний бюджет – 25%. Однак, слід звернути увагу на певні особливості ведення підприємницької діяльності в Україні. Розповсюдженням явищем є юридичне реєстрування суб'єктів господарської діяльності у м. Київ при їх фактичному розміщенні та веденні підприємницької діяльності в областях країни.

За інформацією, що надана Асоціацією міст України, бюджетна децентралізація надає можливість залишити грошові кошти на місцевому рівні, що створює можливість ефективно впроваджувати економічну політику та здійснювати фінансову політику за умови децентралізації фінансових ресурсів [1].

Рис. 1. Динаміка надходжень доходів місцевих бюджетів протягом 2007–2014 рр.

Джерело: складено та розраховано на основі даних [4]

Виконання зведеного бюджету протягом січня-вересня 2015 р. охарактеризувалося динамікою до зростання і становили 467,9 млрд. грн., що на 40,33% перевищило показники аналогічного періоду 2014 р. До місцевих бюджетів було перераховано 86 млрд. грн. власних доходів проти 74,1 млрд. грн. попереднього року. Динаміку до зростання продемонстрували надходження з ПДВ на 36,2 млрд. грн., ПДФО, платежі за користування надрами – 8,3 млрд. грн. Суттєву роль відіграло перерахування 47,1 млрд. грн.. Національним банком України згідно чинних норм. Від неподаткових надходжень надійшло 22,5 млрд. грн., що на 2,9 млрд. грн. перевищило обсяги 2014 р. Показник надходжень від доходу операцій з капіталу становив 0,3 млрд. грн., хоча у аналогічному періоді 2014 р. мав обсяг 0,5 млрд. грн.

До місцевих бюджетів за січень-вересень 2015 р. надійшло 201,9 млрд. грн., що на 35,8 млрд. грн. перевищило показник відповідного періоду 2014 р. Відносний показник структури місцевих бюджетів збільшилися у січні-вересні з 7,9% у 2014 р. до 9,7% у 2015 р. та відносний показник неподаткових надходжень зріс до 17,5% проти 12,1% у 2014 р. Однак, щодо кінцевого результату впровадження децентралізації цих процесів можна робити висновки лише за наявності загальних даних 2015 р.

Однак, акцентування проведення бюджетної політики на розширенні бюджету споживання може мати

непередбачувані негативні наслідки. Спираючись на зміст ст. 71 БКУ відносно нововведень щодо джерел формування бюджету розвитку, здійснення процесу стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів за рахунок місцевих бюджетів та поживлення інноваційної та інвестиційної діяльності вбачається проблематичним у практичній реалізації. Адже в основу формування доходів бюджету розвитку покладено статті, відрахування на які мають несистемний та незначний характер. Більш того, передання відрахувань із єдиного податку та податку на майно зі спеціального фонду наповнення дохідної частини бюджету розвитку до складу загального спотворює анонсовану ідею бюджетної та податкової децентралізації як рушійної сили розвитку регіону. За рахунок здійснених реформуваль, фактично відбувається розширення джерел для здійснення видатків споживання. Розширення джерел формування загального фонду місцевих бюджетів за рахунок статей наповнення дохідної частини бюджету розвитку дисонує з ідеєю та змістом реалізації децентралізаційних процесів в Україні.

Висновки з проведеного дослідження. Традиційним джерелом наповнення дохідної частини бюджету будь-якого рівня в Україні залишаються саме податкові надходження з висхідною динамікою. За результатами розгляду структури та динаміки доходів консолідованого та місцевого бюджетів країни, можливо зробити висновок стосовно необхідності стимулювання економічного розвитку держави. Одним із шляхів є формування бюджету розвитку, адже фінансування споживчих витрат та розширення переліку статей їх наповнення характеризуються де стимулюючим характером економічного розвитку держави. Тому, при нівелюванні значення бюджету розвитку покращення соціально-економічного розвитку на місцевому рівні неможливе у досягненні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Асоціація міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.auc.org.ua/>
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Виконання державного бюджету. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
4. Виконання державного бюджету. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Редакція від 08.10.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/ed20161008>
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України; від 12.01.2015 №5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
8. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>